

LA VAGA DE LA CANADENCA

Gerard Costa i Dolors Domingo

••••

LA VAGA DE LA CANADENCA

LA MOBILITZACIÓ OBRERA QUE VA ACONSEGUIR
LA JORNADA LABORAL DE VUIT HORES

 efadós[®]

 Generalitat de Catalunya
Departament d'Empresa
i Treball

LA VAGA DE LA CANADENCA

LA MOBILITZACIÓ OBRERA QUE VA ACONSEGUIR
LA JORNADA LABORAL DE VUIT HORES

Primera edició: novembre del 2023

© dels textos, Gerard Costa Serret
© dels textos, Dolors Domingo Rúbies
© del pròleg, Pelai Pagès Blanch

© de les fotografies, vegeu les referències
© d'aquesta edició, Editorial Efadós

EDITORIAL EFADÓS

Carrer d'Edison, 3 · Nau A
Pol. ind. Les Torreneres
08754 El Papiol (Barcelona)
Telèfon 936 731 212
efados@efados.cat
www.efados.cat

Direcció, coordinació i disseny:
Editorial Efadós

Hi col·labora:

Assessorament lingüístic:

M. Neus Doncel Saumell

Fotografies de la portada:

Autoria desconeguda / Fons Històric. Fundació Endesa

Fotografies de la portadella:

Autoria desconeguda / Fons Històric. Fundació Endesa

Acrònims:

ANC (Arxiu Nacional de Catalunya)
FGC (Ferrocarrils de la Generalitat de Catalunya)
AMRU (Arxiu Municipal de Rubí)

 @catalunyadesapareguda @efados

 @catalunyades @efados

 @catalunyadesapareguda @Editorial Efadós

ISBN: 978-84-19239-99-0
Dipòsit legal: B-2220-2023
Imprès a Catalunya

Tota forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només pot ser realitzada amb l'autorització dels seus titulars, salvant l'excepció prevista per la llei. Si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra, dirigiu-vos a CEDRO (Centre Espanyol de Drets Reprogràfics). www.cedro.org.

ÍNDEX

•••••

Presentació	7
Introducció.....	9
PART 1. LA BARCELONA TRACTION	10
1. La Barcelona Traction, light and power	13
2. La construcció del canal de Seròs	39
3. La central elèctrica d'Aitona	45
4. La presa de Talarn.....	49
5. La presa de Camarasa	57
PART 2. ELS TREBALLADORS	68
6. Les condicions laborals	71
7. El context polític i social	91
8. L'obra de la Mancomunitat	101
9. L'intent del primer estatut d'autonomia	105
PART 3. L'ESCLAT DE LA VAGA	109
10. Salta l'espurna	111
11. La repressió de gener	117
PART 4. LA VAGA A BARCELONA	120
12. La intervenció militar	123
13. La resolució del conflicte	143
Bibliografia	152

AUTORIA DESCONEGUDA / FONDS HISTÓRIC. FUNDACIÓ ENDESA

PRESENTACIÓ

100 ANYS, 8 HORES, 1 LLUITA: UNA FITA LABORAL HISTÒRICA

Roger Torrent i Ramió
Conseller d'Empresa i Treball

El 1919 ha passat a la història per un seguit de fets d'una gran transcendència lligats a la construcció de la presa i central hidroelèctrica de Camarasa. La denúncia de les dures condicions de treball dels treballadors va derivar en la mobilització obrerista més important de l'època i en la conquesta de drets laborals més important del segle xx. Aquest llibre pretén mostrar els seus protagonistes i apropar-nos a una època de reivindicació i conflicte, uns temps en què conflueixen la voluntat de control dels sistemes productius, de l'energia i de les infraestructures amb el creixement de l'obrerisme i la reivindicació d'unes condicions laborals dignes.

La voluntat d'adquirir concessions hidràuliques potents, com també xarxes de distribució urbanes grans, va mobilitzar inversions i capitals internacionals que van constituir l'empresa Barcelona Traction, Light and Power Company, el principal accionista de la qual era una financera canadenca, i d'aquí que fos coneguda popularment com «la Canadenca». L'any 1914, la Canadenca era la setena productora d'electricitat al món i la primera d'Europa. La seva estratègia era diferent de la de la seva competidora a l'època, l'empresa Energia

Eléctrica de Catalunya, ja que no solament apostava per produir electricitat mitjançant la construcció de grans salts d'aigua al Pirineu, sinó que també invertia en les empreses que en consumien.

En aquest entorn es va generar un conflicte laboral derivat del malestar per les condicions de treball que va esdevenir un dels moviments vaguístics més importants i reeixits de principis del segle xx. Barcelona, sense llum, gas ni electricitat, va quedar a les fosques i sense energia per fer funcionar les botigues, els tramvies i les indústries. Els intents per reprimir la vaga van omplir de vaguistes la Model, el castell de Montjuïc i, fins i tot, vaixells presó al Port de Barcelona. Davant la repressió, el moviment obrer va respondre amb una vaga general que va generar més inestabilitat social. Finalment, el 4 d'abril del 1919, les pressions obreristes van culminar amb el reconeixement de la jornada laboral de vuit hores arreu de l'Estat.

La vaga de la Canadenca no va ser una vaga qualsevol, sinó una de les més rellevants del país. Va mostrar la força d'una societat que desitjava avançar cap a la modernitat. Un esdeveniment imprescindible per entendre l'evolució del moviment obrer i el paper que ha tingut per aconseguir drets laborals.

AUTORIA DESCONEGUDA / FONDS HISTÓRIC. FUNDACIÓ ENDESA

INTRODUCCIÓ

EL TRIOMF DE LA JORNADA DE LES VUIT HORES

Hi ha esdeveniments que queden en la memòria col·lectiva com la representació d'un gran triomf: la vaga de la Canadenca n'és un. L'obtenció de la jornada de vuit hores va ser la conseqüència de la mobilització i és, encara en l'actualitat, un símbol dels drets laborals aconseguits per la classe obrera. Al cap de cent anys dels fets cal ressaltar el paper de Catalunya en la consecució d'aquesta fita: l'empresa contra la qual es va organitzar la vaga estava executant un projecte d'electrificació de Catalunya; el Comitè de la Regional Catalana de la CNT (CRT) va ser el que va organitzar la vaga; els treballadors que la van protagonitzar treballaven a Barcelona i en altres indrets de Catalunya.

Aquesta obra té un caràcter divulgatiu i per això s'ha donat molta importància a les imatges procedents del fotoperiodisme de l'època, però també als dibuixos i vinyetes de l'humorisme gràfic, molt important a Catalunya des del segle XIX i que, amb imatges satíriques, concentren el batec de la societat. També hi reproduïm alguns documents originals i les reflexions de protagonistes dels fets. Aquests recursos que utilitzarem serviran

per relatar visualment els esdeveniments, identificar alguns dels seus protagonistes i apropar-nos a l'època. A més a més, la cronologia facilita entendre millor cada etapa d'aquesta mobilització.

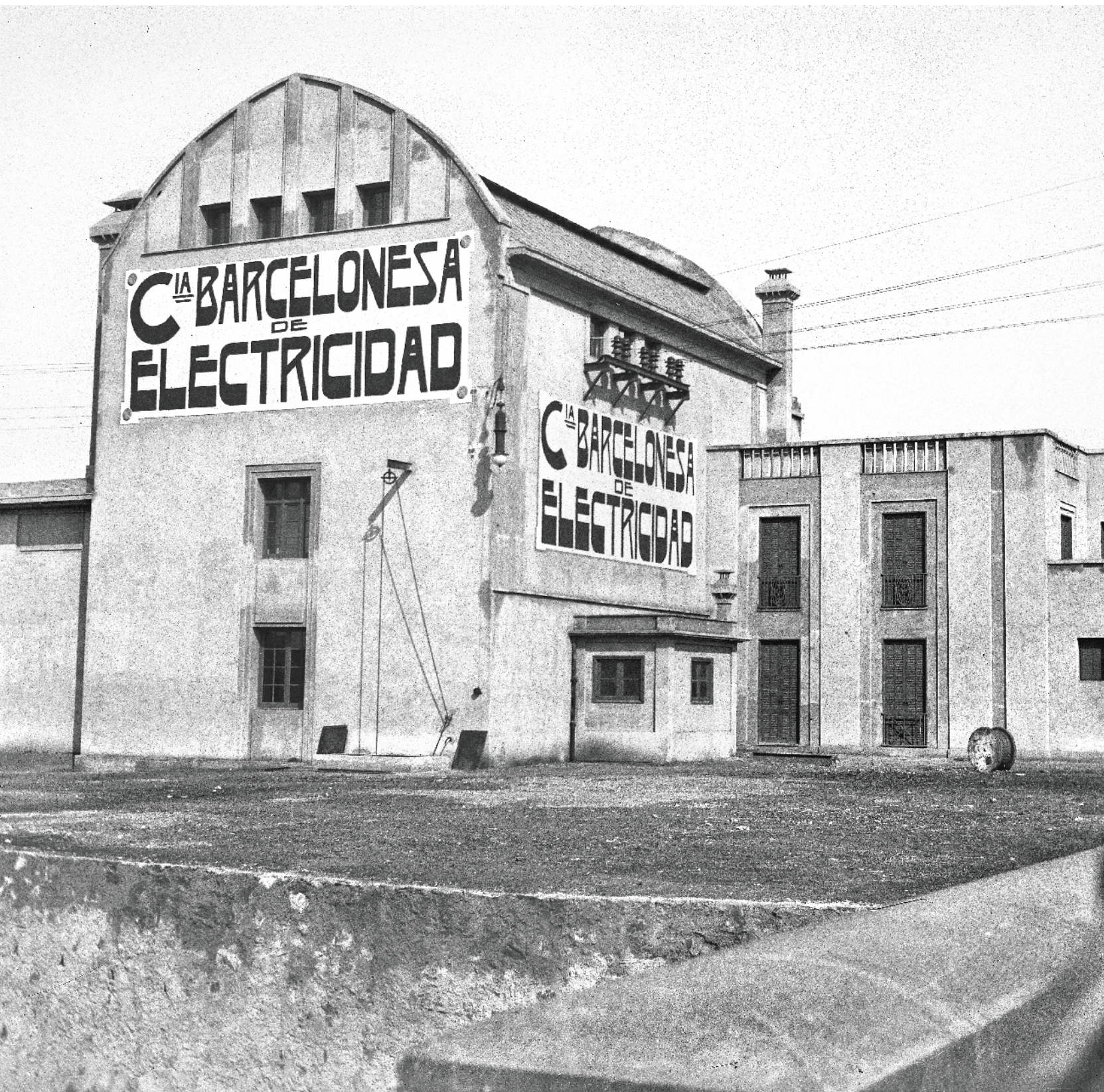
Per organitzar el relat de la vaga analitzem, primer, el context, l'escenari en què es van desenvolupar els fets i que cal conèixer per entendre'ls. Analtzarem l'empresa, la Canadenca; la Mancomunitat, que era en el rerefons polític en què es van desenvolupar els esdeveniments, i els sindicats, en especial la CNT, que va liderar la mobilització obrera. La vaga en si és el gran tema d'aquesta obra. S'explica des de la seqüència cronològica dels esdeveniments, els inicis durant la construcció de la presa i central de Camarasa, fins a la gran mobilització de Barcelona i l'epíleg que va significar la vaga general que va culminar amb la consecució de la jornada de vuit hores.

La jornada de vuit hores era una lluita que la classe obrera d'arreu del món industrialitzat reivindicava des de mitjan segle XIX. La seva consecució va suposar un abans i un després en les condicions de treball. Encara avui dia és un símbol dels drets laborals conquerits, però ha de ser també una referència d'aquells que encara resten per conquerir.

PART I

LA BARCELONA TRACTION

AUTORIA DESCONEGUDA / FONTS HISTÒRIC. FUNDACIÓ ENDESA

CAPÍTOL 1

LA BARCELONA TRACTION, LIGHT AND POWER

La companyia canadenca, fundada a Toronto per Frederick Stark Pearson, va revolucionar el panorama de les empreses elèctriques a Catalunya durant el segon decenni del segle xx.

A començaments del segle xx, Catalunya era un territori en ple creixement industrial i en aquest context va sorgir una empresa que va tenir-hi un paper clau: la Barcelona Traction, Light and Power Company, coneguda com «la Canadenca». Aquesta multinacional, fundada el 1911 per Frederick Stark Pearson, es va establir a Catalunya i es va convertir en una de les companyies més importants del sector de la hidroelectricitat, que era vital per a l'economia de l'època. La Barcelona Traction va revolucionar el panorama empresarial elèctric durant els anys deu del segle xx. Amb accionistes canadencs, britànics i belgues, l'empresa operava amb bancs a Londres i Nova York, però tenia els seus actius a Catalunya. La seva activitat principal consistia en la construcció de grans preses i centrals hidroelèctriques, com també en la creació de xarxes d'alta tensió i l'adquisició de línies de ferrocarril.

El projecte d'electrificació de Catalunya l'havia ideat Carles Emili Montañès, però la banca catalana i espanyola no es veien capaces de finançar un projecte que requeria un enorme capital de risc. Llavors, Montañès va aconseguir que la seva idea arribés a Pearson. Aquest va

venir a Barcelona per comprovar la viabilitat del projecte i finalment va decidir crear una nova empresa per realitzar-lo, la Barcelona Traction, Light and Power Company, un conglomerat d'empreses que abastien diferents àmbits relacionats amb l'energia elèctrica. Entre les companyies que formaven part d'aquest conglomerat hi havia Riegos y Fuerza del Ebro, encarregada de la construcció de preses i centrals hidroelèctriques, i també de la producció i distribució d'electricitat. També hi figurava Ferrocarrils de Catalunya, que tenia com a finalitat obtenir beneficis del transport ferroviari i de les propietats edificables al Vallès. A més, la Barcelona Traction va adquirir un important paquet d'accions de Tramvies de Barcelona, una empresa que operava els serveis de tramvia a la ciutat. Altres empreses elèctriques locals, com la Compañía Barcelonesa de Electricidad, Energía Eléctrica de Cataluña i diverses empreses de poblacions com Igualada, Rubí, Vilafranca del Penedès, Reus, Valls, Terrassa, Tarragona, Molins de Rei i el Vendrell, també formaven part d'aquest conglomerat. Aquesta diversificació d'empreses permetia a Barcelona Traction tenir el control sobre diferents àmbits de la producció i distribució d'energia elèctrica a Catalunya, cosa que va consolidar la seva influència en el sector i la seva presència en l'economia catalana de l'època.

El fundador de la companyia

Nascut a Massachusetts (Estats Units) el 3 de juliol del 1861, el fundador de la Barcelona Traction, Frederick Stark Pearson, es graduà en enginyeria i participà en el desenvolupament de sistemes de transport elèctric. La mort de Pearson en un atac de submarins alemanys al vaixell en què viatjava, el *Lusitania*, durant la Primera Guerra Mundial,

va suposar un gran impacte per a la Barcelona Traction i el seu futur a Catalunya. Prèviament a Barcelona Traction, Pearson havia fundat diverses empreses a l'Amèrica Central. A la pàgina del costat, una de les últimes accions de la Canadencas que signà Pearson abans del seu traspàs.

El model de negoci de la Canadencas se centrava principalment en el mercat de Barcelona, on l'energia elèctrica s'utilitzava per a l'enllumenat, els tramvies i el funcionament del ferrocarril. No obstant això, la seva influència s'estenia per tot Catalunya, ja que la construcció de grans obres hidroelèctriques i la creació de xarxes d'alta tensió permetien subministrar electricitat a tot el territori.

Frederick Stark Pearson, el fundador de l'empresa, ja tenia experiència en el sector de la hidroelectricitat, ja que havia creat altres empreses amb aquesta finalitat als Estats Units i a altres països americans. No obstant això, Barcelona Traction va ser la seva única empresa europea i va tenir un enfocament diferent, perquè l'objectiu no era solament Barcelona, sinó tot el territori català. A més, el conglomerat d'empreses que abastien diferents àmbits relacionats amb l'energia elèctrica va permetre un creixement significatiu de la infraestructura elèctrica a Catalunya i va generar oportunitats econòmiques en diverses poblacions. Les seves activitats van influir en l'economia i el desenvolupament de Catalunya en aquella època, i van ser un dels factors que van configurar el debat polític i social entorn de l'autonomia i la modernització del país.

LA CENTRAL ELÈCTRICA DEL CARRER DE MATA

L'emblema de la Barcelona Traction el constitueix d'una manera indiscutible la central elèctrica del carrer de Mata, coneguda popularment com «les Tres Xemeneies». La seva construcció es remunta a l'any 1881, moment en què va fundar-se l'empresa Sociedad Española de Electricidad, la primera companyia elèctrica de l'Estat, que optà per bastir una central en un indret conegut com «les Hortes de Sant Bertran», a tocar del Paral·lel barceloní. Es va inaugurar el 1882, un any després de la constitució de l'empresa.

Cal tenir en compte, però, que en aquella època Barcelona era la ciutat de tot l'Estat on el preu del gas era més econòmic, tot i que el seu ús podia constituir un

perill i ser nociu per a la salut. D'entrada, l'electricitat no va aconseguir desplaçar el gas. Aquest fet, juntament amb la manca de suport institucional que necessitava la implantació d'aquesta nova energia i la falta de demanda suficient, va fer que la Sociedad Española de Electricidad s'acabés traspasant a l'empresa Compañía Barcelonesa de Electricidad, fundada el 1897.

L'antiga central del carrer de Mata, ara a les mans d'una nova companyia, va ampliar-se l'any 1897, moment en què la primera de les tres xemeneies s'integrà a la silueta urbana de Barcelona, juntament amb una ampliació de la fàbrica d'electricitat, la primera central d'Espanya, la tercera d'Europa i la setena del món. La segona xemeneia, la més propera a les drassanes, s'aixecà el 1904, mentre que la tercera ho va fer el 1912. Totes tres tenien una altura aproximada d'uns seixanta metres.

Després d'aquestes obres d'ampliació, la Compañía Barcelonesa de Electricidad va ser la que va agafar el relleu de la Sociedad Española de Electricidad al capdavant de la producció elèctrica de l'Estat i va esdevenir, gràcies a la seva tecnologia capdavantera i la seva ambició, un dels pilars fonamentals de l'electrificació de la capital de Catalunya, amb la il·luminació de comerços i cases, i electricitat per al tramvia o per a la indústria.

Un dels primers passos de la Barcelona Traction al nostre país va ser l'adquisició dels actius de la Compañía Barcelonesa de Electricidad. Aquesta compra garantia a Pearson una clientela important, ja fidel a la companyia, amb un mercat potencial encara molt més gran i en creixement. A més a més, el fet de disposar d'una central tèrmica en funcionament garantia a Barcelona Traction un subministrament segur i complementari a totes les centrals hidroelèctriques que la companyia pretenia construir amb la seva filial Riegos y Fuerza del Ebro.

COLLECCIÓ GERARD COSTA SERRET

